

БИБЛИОТЕКИ БИБЛИОТЕКАРИ ИНФОРМАЦИЯ АСОЦИАЦИЯ

Списание на *Год. III, бр. 4, август 2013*
Българската библиотечно-информационна асоциация

ОНЛАЙН

Библиотека при ХТМУ
бул. Кл.Охридски 8
гр. София,

1
доставка: ДОБИ ПРЕС
www.dobipress.bg, 02 963 30 81
Митака

електронните книги
в американските
библиотеки днес

четенето на децата
и младите хора в
библиотеките

185 години
от рождението на
Христо Г. Данов

държавната театрална
библиотека в
Санкт-Петербург

Пол Отле – забележителен библиограф, библиотековед и основоположник на информатиката

(По случай 145 г. от рождението му)

Мария Младенова / mladenovamaria@abv.bg
УниБИТ

Името и цялостната научна и практическа дейност на изключителния белгийски библиограф, библиотековед и основоположник на информатиката Пол Отле, който отдава 50 години от живота си във всеотдайна служба на нашите науки, в областта на които прави фундаментални приноси, и днес продължават да привличат вниманието на световната библиотечна, научна и културна общност заради силното влияние, което оказват многобройните му и нестандартни идеи, много от които в началото на XX век граничат с фантастиката, но оказват огромно въздействие върху развитието на международното интелектуално сътрудничество на основата на библиографията.

Още приживе световни учени го характеризират като „водач на библиографския интернационал”,

„велик, гениален библиограф”, „единствения библиограф от световен мащаб”, „бележит деятел на нашето време”, „непоправим библиографски мечтател”.

Идеите му се определят като „вавилонски”, „утопични” и „наивно фантастични”¹. Много от грандиозните си идеи Пол Отле успява да осъществи благодарение на изключителния си авторитет сред международната научна общност до средата на 40-те години на XX век, а други се реализират след смъртта му, утвърждавайки го като „пророк и мислител от планетарен мащаб”², изпреварил своето време с цял век.

**Пол Отле (20 август 1868,
Брюксел – 10 декември
1944, Брюксел) –
биографични бележки**

Роден в заможно семейство, баща му Едуард Отле бил политик, бизнесмен, сенатор и член на белгийския парламент. Сред изисканото общество, което се събирало в дома му, бил и Едмонд Пикар (1836–1924), който след тригодишно следване защитил блестящо докторат по право в Свободния университет в Брюксел. Адвокат новатор, пътешественик, покровител на изкуството, член на Белгийския сенат и социалист – той бил забележителна фигура сред кръговете на белгийската интелигенция. Чест гост в семейство Отле е и чичо му Пол Еже (1846–1925) – виден физиолог, ректор на университета в Брюксел. Дватамата оказват силно влияние върху ранното интелектуално развитие на младия Отле.

След завършването на йезуитски колеж Пол Отле постъпва в университета в Лувен, който в онези години е крепост на католицизма, но през 1889 г. се премества в Свободния университет в Брюксел, защитава докторат по право и в началото на 1891 г. започва работа като адвокат стажант в кантората на Е. Пикар.

¹ Хомякова, И. Г. Неисправимый библиографический мечтатель. – В: *Библиография*, 2000, № 1, с. 85.

² Столяров, Ю. Н. Провидец и мислител планетарного масштаба. – В: *Отле, Поль. Труды по библиотековедению*. Москва, 2002, с. 7.

В края на 1891 г. група белгийски учени основават в Брюксел „Общество за социалнополитически изследвания“, в структурата на което Секцията по библиография се ръководи от Анри Лафонтен. Започнал работа в секцията, Отле се сближава с Лафонтен и заедно работят в продължение на половин век, а библиографията става повече от тяхна съдба.

Верният сътрудник Анри Лафонтен (22 април 1854, Брюксел – 14 май 1943, Брюксел)

Той е известен белгийски политик, социалист и пацифист. Завършва право и защитава докторат в Свободния университет в Брюксел. Впечатлен от идеите на известния английски пацифист Ходжсън Прат, Лафонтен приема поста генерален секретар на белгийската секция на Международния арбитраж, създаден през 1889 г. От 1895 г. е член на Белгийския сенат, където работи като секретар (1907–1919) и вицепрезидент (1919–1932). През 1907 г. наследява Фредерик Байер като президент на Международното бюро за мир.

Автор е на редица книги, сред които „Документална история на международните арбитражи 1794–1900“ (1902, на фр. ез.), както и на „Библиография на мира и международния арбитраж“, в която включва над 2000 публикации по темата. В книгата си „Великото разрешение: Магнисима харта“ (Бостън, САЩ, 1916, на англ. ез.) той очертава основните принципи на международните отношения и прави предложение за създаване на световна конституция, световен парламент, световна банка, универсален език и др. Идеята си за създаването на световен съд развива в

монографията си „Международен съд“.

През 1913 г. А. Лафонтен получава Нобелова награда за мир. Той не присъства на церемонията по награждаването и не изпраща доклад. Когато започва Първата световна война, емигрира във Великобритания, по-късно в САЩ. След края на войната се връща в Европа. Участва в белгийската делегация на Парижката мирна конференция (1919). През 1936 г. се оттегля от белгийския парламент.

През времето от 1895 г. до края на живота си А. Лафонтен участва активно в работата на Международния библиографски институт (МБИ) в Брюксел, а двамата с Пол Отле са неговите създатели и успешни идеолози на цялостната му дейност.³

Създаването на Международния библиографски институт (МБИ) в Брюксел

С имената на Пол Отле и Анри Лафонтен е свързано създаването на различни канали за научна комуникация, поради което упорито работят за основаването и изграждането на редица учреждения, организации и съюзи, предназначени да служат на учените за международно интелектуално сътрудничество в областта на библиографията, документацията и научната информация.

С техните имена е свързано създаването на Международното библиографско бюро (МББ) на МБИ през 1895 г., както и на съществуващия и днес Съюз на международните асоциации със седалище в Брюксел, основан от Отле и Лафонтен през 1907 г.

Отле бил убеден, че международните организации са призвани да се занимават с „унификацията и кооперацията на отделните видове човешка дейност“⁴, поради което участва в създаването на Лигата на нациите и Комитета по международно интелектуално сътрудничество.

През 1895 г. двамата свикват в Брюксел първата Международна конференция по библиография, която организират с цел да се обединят усилията на библиографите от всички страни за създаването на Универсален библиографски репертоар (УБР). Обсъжда се и създаването на международен библиографски център. Докладът на Отле е посрещнат с одобрение и много учени и библиографи го подкрепят, като подчертават необходимостта от създаване в Белгия на постоянна международна организация за изработването на световния УБР. Идеята на Отле получава подкрепата и на белгийското правителство. С декрет

на крал Леополд II от 14 септември 1895 г. са създадени едновременно Международно библиографско бюро (МББ) и МБИ, в работата на който участват видни библиографи от редица страни.

Резултатите от първата Международна конференция по библиография са обнадеждаващи. Създаден е МБИ, одобрен е проектът за създаване на УБР, приета е Десетичната класификация на Мелвил Дюи (ДКД) и е одобрено нейното по-нататъшно развитие, в резултат на което след години на упорит труд е създадена Универсалната десетична класификация (УДК). Избрано е и първото ръководство на института: барон Декан за президент, П. Отле – генерален секретар, и Лафонтен за счетоводител, но той не бил допуснат в състава на ръководството от белгийския крал поради това, че е социалист и е смятан за ненадежден.

Впоследствие МББ и МБИ се обединяват и през 1931 г. на базата на отдела по документация към МБИ е създаден Международният институт по документация. През 1938 г. същият е преобразуван в Международна федерация по документация (МФД) и е преместен от Брюксел в Хага. Така МБИ завършва своя самостоятелен път.

Видни деятели на МФД през тези години са Ф. Донкер-Дейвис, библиограф и документалист от Холандия, немският специалист Ю. Ханауер, френските библиографи Турно и Рейцлер. Пол Отле, който продължава да е сред ръководителите на организацията, провежда политика на задълбочаване на контактите между учените от цял свят.

От основаването на МБИ до края на живота си П. Отле остава негов „главен деятел“ и е неразривно свързан с него, с всичките му мероприятия и публикации. Той бил не само негов главен секретар, но и директор.

Универсалният библиографски репертоар (УБР)

Първата голяма задача, на която П. Отле посвещава повече от 30 години, е създаването на универсалния по обхват и размери УБР. Той трябвало да отрази всички печатни произведения в света, появили се от началото на книгопечатането до момента (книги и статии, впоследствие и други документи).

Като източници за съставянето на световния библиографски репертоар били използвани както изданията, които МБИ получавал като дарения от научни общества, съюзи и библиотеки от всички краища на света, така и различни библиографии и печатни каталози на много библиотеки, от които в МБИ се създава огромен библиотечен фонд с уникална пълнота на библиографски издания. Цялата

литература, постъпваща в института, се описвала на картички с международен формат, въведен от М. Дюи. Същевременно описанията от библиографските указатели и печатните каталози се изрязвали и се налепвали на фиши. Работата била трудоемка, тъй като се извършвала ръчно.

Започвайки работа, съставителите на УБР се надявали, че за 5 години ще могат да създадат фишов каталог на всички отпечатани в света книги от средата на XV до началото на XX век, но очакванията им не се оправдали.

През 1897 г. в репертоара били включени около 1,5 млн. картички. Независимо от удивителната енергия и ентузиазъм на Пол Отле съставянето на УБР се забавяло, въпреки че той непрекъснато нараствал. В продължение на 19 г. над него работили активно стотици хора и в навечерието на 18 август 1914 г., когато в Брюксел влезли немските войски, той наброявал около 12 млн. картички.

Когато започва Първата световна война, много от сътрудниците на МБИ заминават за Швейцария, а П. Отле – за Франция. От 1914 до 1920 г. той публикува публицистични произведения в Париж, Лозана и Женева по въпросите на войната, международното положение и създаването на Лигата на нациите – предшественик на Обществото на народите. Завърнал се в Белгия след шестгодишно отсъствие, Отле възстановява дейността на МБИ, който е спокоен от все по-тежки материални и финансови затруднения, които почти парализират дейността му.

Тежкото следвоенно положение, както и други трудности, са причина УБР, който на 1 януари 1931 г. съдържа около 17 млн. описания, да не бъде завършен. Става очевидна утопичността на проекта – само със силите на МБИ да се състави репертоар на цялата световна печатна продукция за четири и половина века във време, когато десетки страни не са актуализирали резултатите от националната издателска дейност. За Отле УБР се явява връх в дейността на МБИ и проектът бил в основата на международното интелектуално сътрудничество в сферата на умствения труд. При създаването на УБР Отле поставял реално осъществима задача за библиографската регистрация на книгите и статиите в научните списания, в която на преден план стои идеята му за международно коопериране на усилията на учените и библиографите за създаването и използването на текущите и регистрационните библиографски издания.

Идеята за необходимостта от международно сътрудничество в областта на библиографията, родила се благодарение на ентузиазма и енергията на Отле, се утвърждава и става практика не само в редица страни с развита система за библиографиране на печатната продукция. Тя намира продължение в активната дейност на редица международни организации, както и в идеята за създаването на Универсалния библиографски контрол (УБК). За разлика от

Отле и Лафонтен УБК предполага не създаването на световен своден каталог на всички документи, а организирането на гъвкава система от информационни служби в цял свят, чиято база за развитие е системата от изданията на текущите национални библиографии.

Универсалната десетична класификация (УДК)

Втората главна задача, която стояла пред МБИ, П. Отле и А. Лафонтен и е свързана със създаването на УБР и международната библиография, е по-нататъшното развитие и усъвършенстването на ДКД, която е поставена в основата на бъдещата УДК. По време на конференцията от 1895 г. П. Отле съобщава на Дюи: „Десетичната класификация е приета единодушно. Международният библиографски институт Ви провъзгласи за почетен член“⁵. Авторът на ДК им отстъпва авторските си права за изданията в Европа и хонорарите от продажбите на бъдещата класификация.

В разработката на новата класификация, която е огромна по мащаби интелектуална дейност, Отле и Лафонтен привличат широк кръг от научни институции и учени отрасловици от различни страни. Сред тях и е холандецът Ф. Донкер-Дейвис, който взема активно участие в ръководството на създадените от Отле международни организации. Той е третият генерален секретар на МФД, който съдейства за преместването на щабквартирата на МБИ в Хага.

Колективността в работата по създаването на УДК е безспорна заслуга на П. Отле, който пръв осъзнава, че действително научна класификация не може да се създаде от един човек, колкото и енциклопедично да е неговото образование. Работата по създаването на новата класификация продължава повече от 10 години (1895–1905) изцяло под ръководството на П. Отле.

Трите издания на класификацията, осъществени до 1907 г., излизат под наименованието „Десетична библиографска класификация“. Едва в четвъртото издание тя получава наименование „Универсална десетична класификация“. Извършената работа по преработката на ДКД е огромна, но за да се изложат осъществените промени, са необходими много страници, което е невъзможно да се осъществи в рамките на тази статия.

Най-същественото нововъведение в УДК са общите и аналитичните определители, разработени изцяло от Отле и Лафонтен. Те са техен личен принос

в развитието на теорията на класификацията.

Като резултат от преработката на ДКД се получава нова класификация, която става явление в историята на библиотечно-библиографските класации. УДК според К. Симон е „единствената класификационна система, можеща сериозно да претендира за международно значение и разпространение“⁶.

От 1838 до 1991 г. УДК се развива от МФД, възникнала през 1895 г. като отдел по документация към МБИ. Към края на 1992 г. авторските права и интелектуалната собственост на УДК са прехвърлени на Консорциум УДК – организация с нестопанска цел, която има отговорност да развива и разпространява класификацията.⁷

Публикации на Пол Отле

Той е публикувал няколкостотин работи по проблемите на интелектуалния труд и международното интелектуално сътрудничество на основата на библиографията. В много от тях изяснява редица основни въпроси на теорията и практиката на библиографията, на библиотекознанието, на документацията и научната информация, голяма част от които и днес имат съвременно звучене, но за съжаление, те не са преведени у нас и приносите му за развитието на тези науки не са широко известни в страната ни.

Главната задача на библиотеките според Отле е те да бъдат не само хранилища на знанието, а и жизнени институти по документалистика, със специални информационни служби, интегрирани в национални и международни системи, в които поставя пред библиотекарите сериозни задачи, а изпълнението им налага наличието на висок професионализъм.

В началото на ХХ век системата от изпити за получаване на званието библиотекар е добре развита в Европа, а сам Отле поставя високи изисквания към специалните знания и образованието на библиотекаря и чете курс от лекции на кандидатите за работа в библиотеките.

За да подпомогне библиотеките и библиотекарите, Отле в съавторство с Леон Воутерс – библиотекар на МБИ, в който работи от 1897 г., публикува „Manuel de Bibliothek Publique“ („Ръководство за обществените библиотеки“, 1. изд. 1922, 2. изд. 1923). Структурирано в четири части, в него се изясняват широк кръг проблеми на книгата и четенето, на организацията и администрирането на библиотеките, както и въпроси, отнасящи се до връзките на библиотеките с читателите.

Своеобразен връх в публикациите на Отле е от-

⁵ Цит. по: Рейворд, У. Бойд. Универсум информации. Москва, 1975, с. 56.

⁶ Симон, К. История иностранной библиографии. Москва, 1963, с. 710.

⁷ Дипчикова, Александра, Томанова, Антоанета. Универсалната десетична класификация – съвременни направления в развитието и прилагането им в България. – В: Библиотека, 2013, № 2–3, с. 99.

печатването на „Traité de documentation. Le livre sûr le livre. Theorie et pratique” (1934) („Трактат по документация. Книга за книгата. Теория и практика”), в която теоретично извежда обобщаващите термини „документ”, „документация”, „наука за документирането” и „метод на документирането”, върху които работи от началото на 1908 г., като в обсега на понятието „наука за документирането” включва и библиографията и библиотекознанието. Затова с основание П. Отле се приема за пионер на документацията, информатиката и информационния мениджмънт.

По време на Втората световна война, макар и вече доста стар, Отле написва четири обемисти тома. Първият за Световния град (Мунданеума), вторият – за Белгия (Белганеум), третият – за Брюксел като световен интелектуален център, четвъртият – за документацията. Те са неговото завещание и съдържат много от неосъществените му идеи, които той оставя като завет на световния интелектуален елит.

Много от тях са вече реалност, сред които са програмите „Универсален библиографски контрол” (УБК) и „Универсален достъп до публикациите” (УДП), реализирани от ЮНЕСКО и ИФЛА.⁸

Пол Отле прогнозира появата на интернет, компютъра, таблетите и четците за електронни книги

Мечтател и фантаст от висока класа, през 1934 г. П. Отле прогнозира и „описва структурата на радиална, излъчваща библиотека (radiated library), с чиято схема предсказва не само интернет, а и персоналния компютър, и четците за електронни книги, и таблетите”⁹.

Ето как изглежда това в представите му: „Всичко за вселената и всичко за човека ще бъде регистрирано от разстояние, тъй като то вече е било създадено. Ще бъде създаден движещ се образ на света като вярно огледало на паметта му. От разстояние всеки ще може да чете текстове, да разшири и ограничи периметъра около желанния обект, да го проектира върху индивидуален екран. По този начин всеки от креслото си ще бъде способен да вникне в Сътворе-

нието като цяло или в някоя от частите му”¹⁰. Пол Отле си отива от този свят на 10 декември 1944 г. в Брюксел на 76 години, надживял своя верен спътник и сътрудник Анри Лафонтен само с половин година.

Архивът на Пол Отле

Днес в Мунданеума в Брюксел, чието начало е поставено от него през 1910 г., се съхраняват над 1000 кутии с архивни документи, отразяващи живота и делото на изключителния библиограф, библиотековед и мислител. Архивната му сбирка, която съгласно завещанието му е наречена „Отлениум”, съдържа оцелелите части на УБР, лични документи и дневници, кореспонденцията му със световни учени, както и документи, свързани с историята и развитието на МБИ и неговия „Бюлетин”, редактиран от Отле в продължение на 16 години, личната му библиотека и негови ръкописи (издадени и неиздадени), публикациите му до и след неговата смърт, издания и преиздания на негови трудове на различни европейски езици.

На основата на колосалния личен архив на Отле Уилям Б. Рейворд, преподавател по библиотекознание и информационни науки в Чикагския университет, в началото на 70-те години на XX век защитава докторска дисертация, посветена на живота, делото, идеите и приносите на Пол Отле за развитието на библиографията, библиотекознанието, документалистиката и международното интелектуално сътрудничество.

От тогава до днес У. Б. Рейворд упорито продължава изследванията си за Отле, плод на които са десетки приносни студии, посветени на забележителните идеи на изключителния белгийски библиограф и библиотековед. Изпреварващи времето си, част от тях се осъществяват още докато той е жив, други стават факт след десетилетия, а трети чакат своя звезден миг за реализацията им, като продължават трайно да ангажират вниманието на световната интелектуална общност към изключителната личност на своя създател, въпреки че са изминали почти 70 години от неговата смърт.

ключови думи: библиографски контрол, Пол Отле, УДК, юбилеи

⁸ Столяров, Ю. Н. Вместо послесловия. – В: Отле, Поль. Библиотека, Библиография, Документация. Избранные труды пионера информатики. Москва, 2004, с. 309–311.

⁹ Цветкова, Милена. Книгата като медия. София: Enthusiast, 2012, с. 22.

¹⁰ Otlet, Paul. Traité de Documentationn. Le livre sûr le livre. Bruxelles: Mundaneum, 1934, p. 41.